

Lírica popular i lírica tradicional. Una precisió terminològica*

Josep Romeu i Figueras
Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Constatant la substitució progressiva entre nosaltres del terme *popular*, d'ús general arreu del món, pel de *tradicional*, propi de l'escola menendezpidaliana, l'autor exposa el seu punt de vista sobre aquests dos conceptes.

Observing the progressive substitution among us of the word "popular", used around the world, for the term "traditional", associated with the school of Menéndez Pidal, the author declares his point of view on these two concepts.

Popular, tradicional... distincions pertinents?, principals, secundàries? o potser artificioses, impossibles? Negligible qüestió de noms? menyspreables xibolets d'escola? El tàndem, tan corrent ara, *popular i tradicional*, és fruit del convenciment o tan sols respon a un eclecticisme temorenc i vergonyant? És autènticament necessari? Les preguntes continuen: quina és la relació del folklore¹ amb la popularitat i la tradicionalitat? Més: la popularitat, és patrimoni d'un grup humà concret, delimitat per una sèrie de trets més o menys estables? És una propietat intrínseca d'alguns missatges? Fins a quin punt és definible? La tradició, es dóna al marge del folklore? I, si la resposta és positiva, pot servir com a tret caracteritzador del folklore? En qualsevol cas, les oscil·lacions terminològiques no deixen de reflectir la inseguretats dels fonaments teòrics sobre els quals descansa el fràgil edifici del folklore, entès ara com a disciplina científica, entre nosaltres.

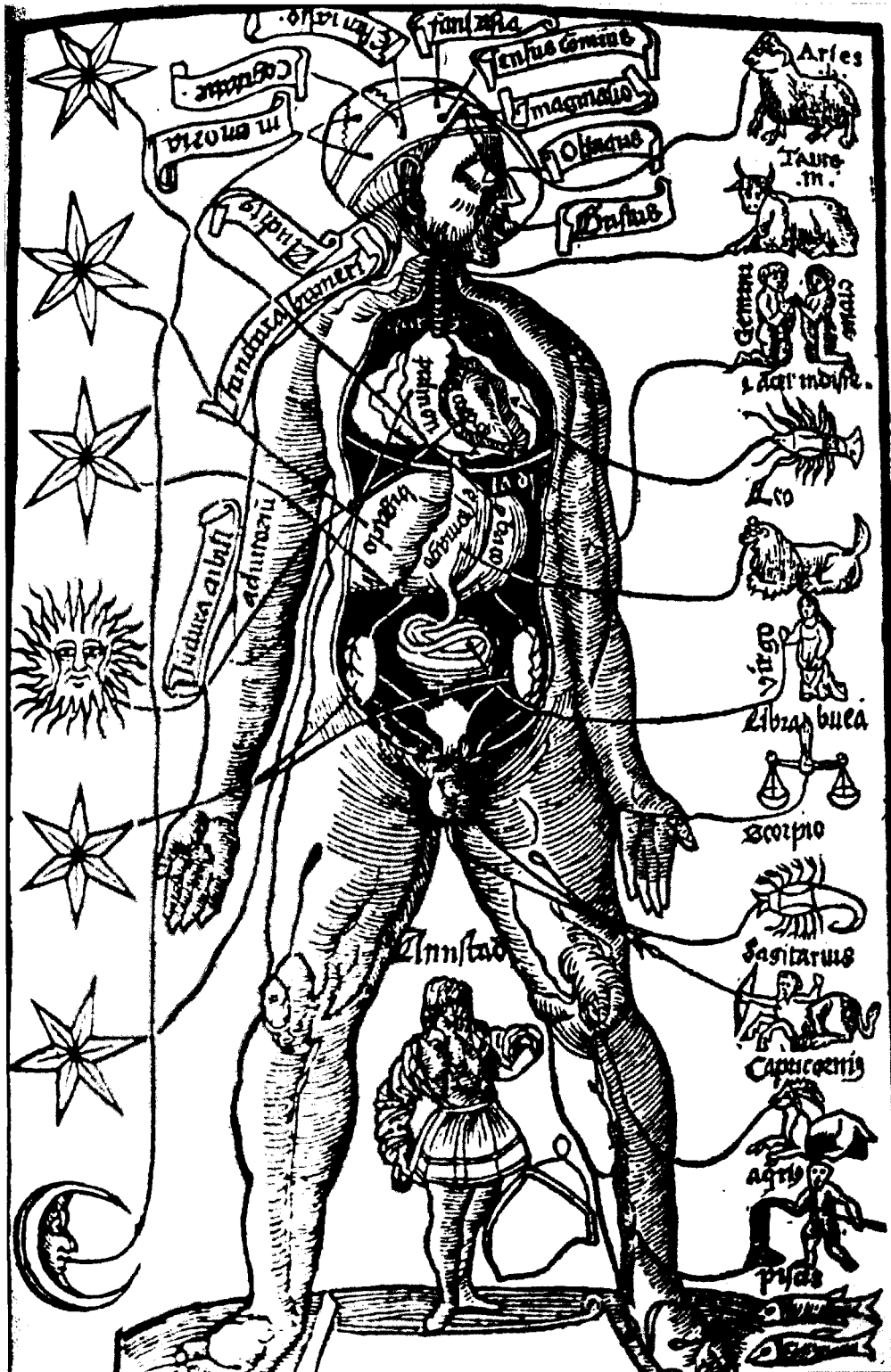
El debat es complica perquè els investigadors procedeixen de formacions diferents i s'orienten a interessos que gairebé mai no coincideixen del tot. A manca d'una homologació acadèmica, aquests adjectius rarament volen dir exactament el mateix, i els matisos compten. Aquesta ha estat una constant històrica de la disciplina, que, tal com he assenyalat en altres llocs, s'ha constituït amb successives i diverses aportacions teòriques que han anat sedimentant-se al·luvialment, sense barrejar-se, les unes damunt o al marge de les altres.

En els darrers temps, l'aparició i el desplegament de les ciències de la comunicació i el desplaçament de

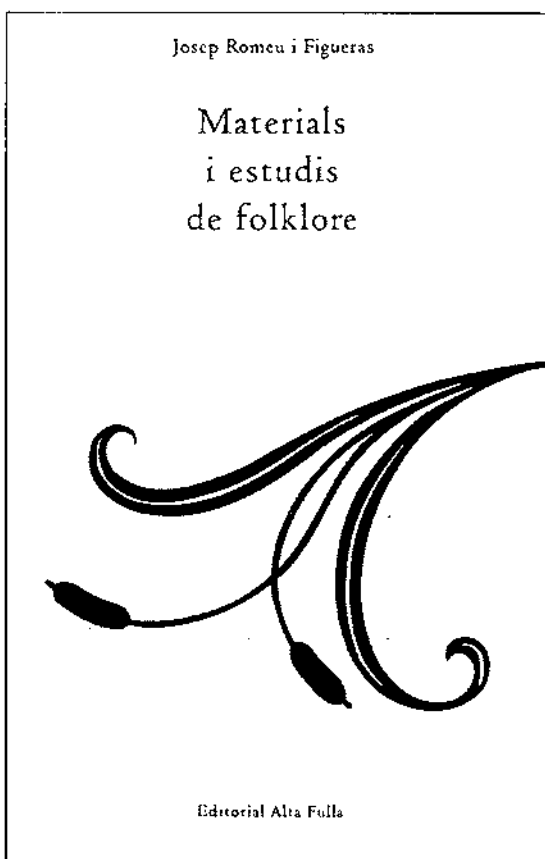
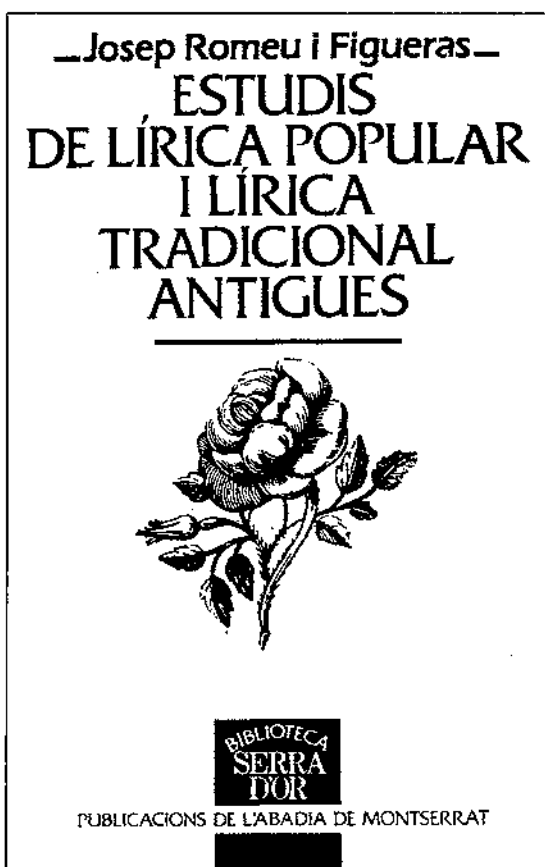
* Aquest text, la presentació del qual la fa Josep M. Pujol, ha estat extret de l'obra de l'autor *Estudis de lírica popular i lírica tradicional antigues*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 5-11.

l'atenció dels lingüistes de la gramàtica de frases cap al llenguatge en acció, cap a l'anàlisi dels actes de paraula, del text i de la conversa,

han complicat encara més el panorama, però alhora sembla que poden contribuir poderosament —almenys aquesta és la meua opinió—

1. Entès, és clar, com un cert tipus de comunicació artística (verbal o no verbal) entre les persones i no com un carreró sense sortida de la prehistòria de l'etnografia europea.

a clarificar-lo. Cal, doncs, saber no solament què pensa cadascun de nosaltres sobre aquestes qüestions, sinó també què en pensen els nostres veïns més immediats, que moltes vegades poden trobar-se potser fent folklore sense saber-ho.

En el darrer número de la «REC», amb un dossier dedicat a l'etnopoètica, s'inclouïa un treball d'Ignasi Roviró en què s'atacaven sense ambigüitats totes aquestes qüestions fonamentals i s'hi dibuixaven unes coordenades per a una possible teoria general del folklore. Però Roviró pertany a un grup de folkloristes sorgit després d'un desert de més de vint-i-cinc anys que comença entrada la dècada dels cinquanta i que dura fins que, al principi dels anys vuitanta, es produeix un renovellament de l'interès per aquestes qüestions.

Què en pensaven, del folklore, els folkloristes catalans anteriors a aquesta ruptura? Descartat Amades (1890-1959), que es limita a rescalfar un potatge que ja s'havia refredat abans de la Primera Guerra Mundial (és a dir, abans que ell mateix comencés a interessar-se pel folklore), el cert és que les declaracions teòriques, si bé no manquen del tot, escassegen. Una de les poques excepcions en aquest sentit és la de Josep Romeu.

Josep Romeu i Figueras (1917),² filòleg, estudiós del teatre i de la literatura catalana medieval i popular, crític literari i poeta, autor d'un conegut estudi, rigorós i exhaustiu, de la figura del comte Arnau en el folklore i la literatura, va mantenir una sostinguda però malauradament poc recordada activitat com a folklorista entre el 1943 i el 1953, fruit de la qual van ser un llibre i

una sèrie de treballs aplegats en volum i reeditats recentment.³ El Romeu tèoric, però, cal anar a cercarlo en dos pròlegs que introdueixen uns altres dos aplecs de treballs d'aquest investigador dedicats a temes de poesia popular: *Poesia popular i literatura* (Barcelona: Curial, 1974) i *Estudis de lírica popular i lírica tradicional* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993), separats, tal com pot veure el lector, per gairebé vint anys. El primer, escrit sota l'estímul de la lectura d'alguns treballs seminals de Roman Jakobson,⁴ trenca només ocasionalment el seu silenci, però formula declaracions de capital importància; el segon, dintre ja de la represa iniciada fa uns deu anys, amplia un tractament iniciat a la seva ponència al col·loqui sobre Cançó Tradicional i Popular organitzat pel Centre de Documentació sobre Cultura Popular, Carrutxa (Reus, 12-15 de setembre de 1990) i és el que es reproduceix a continuació. Constatant la substitució progressiva entre nosaltres del terme *popular*, d'ús general arreu del món, pel de *tradicional*, propi de l'escola menendezpidaliana, Romeu reflexiona, com a filòleg i com a folklorista alhora, sobre aquests dos conceptes.

Josep Maria PUJOL (URV)

Lírica popular i lírica tradicional

«La poesia popular que anem recollint i sobre la qual reflexionem, no és únicament un fenomen que es manté i sobreviu des de la civilització i la cultura pre-industrials i que és profundament afectat i modificat en la seva supervivència al llarg de la nostra situació humanística, industrial i postindustrial de ja fa molts anys, sinó que és també, i sobretot, un continu secular que s'inicia en la naixença mateixa de la nostra llengua, amb precedents immediats i latents, i que es va desenvolupant al llarg de la nostra història cultural. Aquest tipus de poesia ha actuat sempre i la seva vigència s'ha mantingut, amb les seves funcions i la participació col·lectiva i anònima, com també amb la col·laboració de poetes personals que no la menystingueren. Penso, doncs, que hem de tenir en compte els precedents i conèixer-ne, almenys suficientment, l'existència, si volem que el material actual tingui un sentit profund, en la mesura que la poesia folklòrica avui conservada ha seguit un curs antic, de sempre, en la seva essencial naturalesa genèrica de transmissió, conservació i reductivitat, de temàtica característica i d'estil inconfusible.

»[Cal, però, precisar què s'entén per lírica popular i lírica tradicional] raó per la qual es oportú que intentem de precisar els dos termes.

»Entenem per poesia popular —majorment en la seva modalitat lírica, no ja la que experimenta una ocasional i aviat oblidada acceptació del públic, ni, molt menys, la poesia divulgada amb la seva música i destinada a les masses indis-

2. Sobre Romeu con a folklorista es poden consultar dos treballs recents: LLORENS, J. M. «La llarga i densa trajectòria del filòleg Josep Romeu i Figueras a l'Institut de Musicologia del CSIC», *Anuario Musical* 42 (1987): 5-28; i PUJOL, J.M. «Josep Romeu i Figueras, folklorista», estudi introductor i als *Materials i estudis* esmentats, p. 5-28. La bibliografia de Romeu es troba recollida a Josep Vicenç Mestre, «Homenatge Josep Romeu i Figueras», dins *Anuari Igualadí 1987*, [Igualada] Impr. per Gràfiques Anòia s.d. (1993), p. 321-346.

3. *La nit de Sant Joan*. Barcelona: Barcino 1953; facs.: Barcelona: Alta Fulla, 1993); *Materials i estudis de folklore* (Alta Fulla, 1993).

4. Em refereixo a la traducció d'alguns treballs de folklore (especialment «Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens», escrit en col·laboració amb Petr G. Bogatyrev i aparegut el 1929), publicada al recull *Questions de poétique*. París: Seuil, 1973.

criminades, com avui és l'anomenada música urbana, d'efectes efímers i de gairebé o pràcticament nul·la permanència en la memòria de l'oient —i no podem, altrament, aplicar l'adjectiu a la literatura, en general de baixa qualitat, absorbida per innumbrables lectors no gens exigents i aviat oblidada—, sinó aquella poesia que és acceptada realment per la col·lectivitat, que compleix una funció múltiple i que és perpetuada sincrònicament i al llarg de les generacions de receptors i alhora transmissors per tradició oral. Una poesia, altrament, que en la seva activitat transmissora modifica i redueix profundament els textos fins a l'esquema i el nervi del missatge, mitjançant amputacions i reduccions profundes i canvis lingüístics i expressius, que coneixem amb la designació acceptada de variants, per les quals els textos, tot i contenir sempre el mateix missatge, el manifesten diferentment, a causa de la intervenció continuada i creativa de la col·lectivitat o el grup, aquest procés conduint a l'anonimat de la peça transmesa, sigui quin l'autor que la creà, molt aviat oblidat.

»La preferència per determinats temes també la caracteritza. Són temes essencials de la condició humana, sobretot l'emocional, sovint centrats en la feminitat juvenil, com l'amor, el refús, l'insomni dels enamorats, en especial les protagonistes, l'espera i el desesper, la gelosia, la pena amorosa, el comiat o separació, l'oblit i la infedilitat, l'elogi als ulls i als cabells de l'amada i les seves altres perfeccions físiques i morals, la requesta d'amor, d'incertesa i el dubte d'ésser correspost, la malmaridada, la malmonjada, etc.

Altres temes són característics de l'humor col·lectiu, de la sàtira i de certs trets més o menys amorals, dits amb llibertat, agudeses i despreocupació. D'altres transcriuen situacions ambientals i realistes, amb precisió o ironia. D'altres, finalment, ens menen al costumari i a la creença antics, entre els quals les oracions i els conjurs, o bé a l'hagiografia i la nadala, aquesta essent d'una riquesa i una varietat considerables a Catalunya, majorment pel que fa a la temàtica, l'estil i la llengua. És tot un món precís i realista, bé que estret en algun gènere, el que hi ha en joc, no pas l'abstracció i les disquisicions alambinades.

»Aquesta poesia prefereix uns determinats mòduls formals i versificatoris, com l'anisobilabisme, l'assonància i un plural estrofisme, sobretot el propi de la cançó de dansa, el díctic i la quarteta, o bé, a voltes, el que imita els gèneres cultes a l'ús del temps, però amb més lleugeresa, més llibertat i normalment d'una manera més esgarriada. Aquestes formes admeses i usades tradicionalment i sense gaire subjecció als models savis tenien, però, un sosteniment i un motlle precís en la melodia de la cançó, que embolcallava la poesia i en feia possible la vehiculació; una melodia i una música espontànies i concises, bé que plenes d'expressivitat i de la màxima comunicabilitat.

»L'estil, com la temàtica i la morfologia versificatòria i musical, a conseqüència de la gènesi de procedència i formació transmissora d'aquesta poesia, és simple, realista i directe, sense elucubracions mentals ni filigranes retòriques. És un estil breu i sobri, d'expressió dinà-

mica que carrega l'accent damunt el verb més que no pas, ni de molt, en l'adjectiu, líric, més que no pas lògic, dramàtic, com mostra la confiança o la pregunta, d'expressió intensificadora, patent en les exclamacions, l'exhortació, l'opció, la reiteració i l'afectivitat, mirall precís i ajustat de la realitat i d'una peculiar atemporalitat, airejat i pur, i transmès per una llengua també molt pura i transparent en la seva nuesa i que tradueix l'essència mateixa de les coses i els sentiments evocats i quotidians.

»L'escola castellana designa per tradicional aquesta poesia, diferentment de la denominació de popular acceptada generalment arreu del món. Cal pensar, però, que també en la poesia culta existeix una tradició, una tradició d'escriptura i àdhuc, en certa manera, també oral dins determinades ocasions de transmissió lectoral del missatge. La qualificació de tradicional en aquest sentit és ambigua i imprecisa. Tanmateix, atès que existeix un tipus de tradicionalitat popular innegable i ja establertes les característiques distintives de la poesia popular, podria mantenir-se tal designació per a expressar la naturalesa d'aquells productes poètics que imiten o recreen els populars i devem a autors cultes o més o menys preparats, sensibles a la popularitat lírica. La transmissió d'aquest tipus de poesia ha estat més limitada i el poema no ha sofert una transformació tan profunda, la temàtica no sempre coincideix exactament amb la popular i, quan hi coincideix, el tractament no és tan sobri i natural, la morfologia versificatòria és molt més acurada, rica i precisa, i l'estil no presenta amb prou claredat els

trets distintius de la poesia popular segons que ja l'hem definida. Creiem que hauríem de limitar el terme de poesia tradicional a aquells productes poètics que traeixen encara la invenció imitativa d'un poeta de professió sensible al fenomen general de la genuïna poesia popular.

»En estudis recents alguns estudiosos substitueixen el terme poesia popular pel de poesia folklòrica. És evident que la poesia popular antiga degué tenir un procés d'acceptació, de difusió oral col·lectiva i de transformació profunda, com els productes recollits de la tradició oral i folklòrica actual. Però precisament per aquesta actualitat, perquè els poemes que en participen i que han arribat des de molts anys enrere al nostre coneixement i es mantenen a la nostra memòria, hem d'admetre que el terme «folklòric» aplicat a la poesia popular implica coetaneïtat per als qui la coneixem, és a dir, que caldria usar el mot preferentment per a la poesia popular encara avui recollida o recollible de la tradició, i no extrapolar-lo, si no és amb molta cura, a la poesia popular antiga, perquè, entre altres motius, no ens consta prou el grau de tradicionalitat folklòrica de la gran majoria dels vells productes poètics conservats.»